

**MUZEYSHUNOSLIK SOHASINING RIVOJLANISHIDAGI MUAMMOLARI VA ULARGA
YECHIMLAR;**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11582708>

Axunova Shirina

Muzeyshunoslik kafedrasida 1-kurs magistranti

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

Izoh: *Ushbu maqolada O'zbekiston muzeylari sohasidagi dolzarb masalalar keltirilgan. Asosiy masalalar, jumladan, moliyalashtirish, muzey muassasalarining holati va kadrlar masalalari alohida ta'kidlangan. Kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish, xayriya tashkilotlarini faol jalb etish va axborot texnologiyalarini integratsiyalash kabi ish sifatini oshirish bo'yicha strategiyalar taklif etilmoqda. Muzey sohasini rivojlantirish bo'yicha xalqaro hamkorlik, ilmiy asoslangan dasturlar ishlab chiqish muhimligi ta'kidlangan. Mazkur chora-tadbirlar mamlakatimizda muzeylar faoliyatini ko'paytirish, madaniyat va iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatishi uchun qulay shart-sharoit yaratishga qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *Muzeyshunoslik, tarix, madaniyat, meros, muzey.*

Muzeyshunoslik madaniy faoliyatning muhim yo'nalishi bo'lib, milliy merosni saqlash va tarqatishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy dunyoda muzeylar nafaqat tarixiy asarlar ombori, balki ta'lim, ilmiy tadqiqot va madaniy rivojlanish markazlari sifatida ham ishlaydi. Madaniy hamjamiyat oldida turgan global o'zgarishlar va muammolar nuqtai nazaridan muzeylarning roli ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda.

Muzeylar yaratish g'oyasi qadimgi davrlarga borib taqaladi. Tsivilizatsiyalar bo'ylab odamlar o'zlarining tarixi, madaniyati va e'tiqodlarini ifodalovchi narsalarni yig'ib, saqlab qolishgan. Biroq, zamonaviy muzeyshunoslik ilmiy va amaliy faoliyat sifatida 19-asrda Evropada rivojlana boshladi. Zamonaviy muzeyshunoslikning asoschisi 1835 yilda Londonda birinchi professional muzey institutini yaratgan ingliz tarixchisi va arxeologi Mark Veber hisoblanadi. O'shandan beri muzeyshunoslik rivojlanishda davom etdi va muzeylar ko'plab mamlakatlarning madaniy va ma'rifiy hayotining ajralmas qismiga aylandi [1]³².

O'zining rivojlanishining dastlabki bosqichida muzey fani sof muzeyshunoslik - kolleksiyalar bilan ishlash, ularni shakllantirish, tavsiflash va saqlash usullari bo'yicha amaliy tajribani umumlashtirish edi. Ratsional bilimlarning rivojlanishi va uning soha va predmetlarga bo'linishi bilan muzey kolleksiyalari bilan kolleksiyalardan tadqiqot materiallari sifatida foydalanadigan ayrim fanlar o'rtasida chambarchas bog'liqlik paydo bo'ldi va uzoq vaqt davomida o'rnatildi. Bunday sharoitda rivojlanayotgan muzey fani aniq amaliy xususiyatga ega edi. Muayyan bilim sohalari mutaxassislar doimo muzey kolleksiyalari

³² Telcharov AD, Muzey ishi asoslari - 2005 yil

bilan ishlagan; Aynan ular muzey ashyolarini ilmiy tavsiflash, talqin qilish, tizimlashtirish va ko'rgazmaga qo'yishga asos solganlar, ya'ni fanning metodologiyasi yoki vositalarini predmet bo'yicha shakllantirganlar.

Aynan shuning uchun ham zamonaviy muzey tipologiyasining shakllanishi fan bilimlarining ma'lum yo'nalishlari tashkil etilishi natijasida vujudga kelgan ixtisoslashgan muzeylardan boshlandi. Bundan tashqari, 19-asrda ko'plab ixtisoslashgan muzeylar. bilimlarning ayrim yo'nalishlarini shakllantirish tashabbuskori bo'ldi, shuningdek, O'zbekistonda ta'lim uchun asos bo'lib xizmat qildi. Muzey va ilm-fanning bunday yaqin aloqasi muzey ashyolari bilan ishlashning ilmiy usullarini ishlab chiqishga yordam berdi. Shu bilan birga, u ma'lum bir fan sohasidagi amaliy fan sifatida muzeysunoslikning birlamchi maqomini doimiy ravishda mustahkamladi [2]³³.

O'ZBEKISTONDA MUZEYSHUNOSLIK

Endi O'zbekistondagi muzeysunoslik bilan bog'liq vaziyatni ko'rib chiqishga o'tamiz. O'zining boy madaniy merosiga ega O'zbekiston Markaziy Osiyo tarixi va madaniyatini asrab-avaylash va o'rganishda muhim o'rin tutadi. Mamlakatda qimmatbaho arxeologik topilmalar, san'at asarlari, uy-ro'zg'or buyumlari va diniy ashyolar saqlanadigan ko'plab muzeylar mavjud.

Sovet Ittifoqi davrida O'zbekistonda muzey sohasi rivojlanishda davom etdi. Yangi muzeylar tashkil etildi, mavjud kolleksiya va ko'rgazmalar qayta tiklandi va modernizatsiya qilindi. Muzeylar mahalliy aholi va xorijlik mehmonlar uchun madaniy almashinuv va ta'limning muhim markazlariga aylandi. Mamlakatda ilk muzeylar O'zbekiston Sovet Ittifoqi tarkibida bo'lgan 19-asrda paydo bo'lgan. O'zbekistondagi eng mashhur muzeylardan biri 1918-yilda Toshkentda tashkil etilgan O'zbekiston Davlat san'at muzeyidir. Ushbu muzeyda Markaziy Osiyo xalqlari tarixi va madaniyatini aks ettiruvchi boy san'at asarlari va arxeologik topilmalar to'plangan.

Biroq, boshqa ko'plab mamlakatlarda bo'lgani kabi O'zbekiston muzeylari ham moliyalashtirish, kolleksiyalarni saqlash va tiklash, ko'rgazmalarni yangilash va tashrif buyuruvchilarni jalb qilish kabi qator muammolarga duch kelmoqda.

Amalda muzey ishlarini o'rganish, muzeyga tashrif buyuruvchilarning fikrlari bilan tanishish maqsadida O'zbekiston muzeylarida rus adabiyoti asosida ijtimoiy so'rov o'tkazildi [3]³⁴.

IJTIMOY SO'ROV NATIJALARI VA ULARNI MUHOKAMA QILISH VA HAL QILISH.

O'zbekistondagi muzeylarimiz zamonaviy jamiyatda qanchalik rivojlanib, takomillashib borayotganini aniqlash maqsadida o'tkazilgan ijtimoiy so'rov mahalliy aholi orasida muzeylarning past darajada mashhurligini, shu bilan birga boshqa omillarni ham aniqladi:

- muzey eksponatlari haqida ma'lumotlarning etishmasligi;

---

³³ Yuxnevich MY, men sizni muzeyga olib boraman. Darslik yoqilgan muzey pedagogika - 2001 yil

³⁴ Muzeyga tashrif buyuruvchilarni o'rganish bo'yicha qo'llanma

- ichki va hududlarning yomon holati;
- ko'rgazmalarining tartibsiz yangilanishi;
- muzeylar tomonidan taqdim etiladigan dasturlarning past darajasi.
- ko'rgazma haqida qo'shimcha ma'lumot olish uchun ko'rgazma yonida joylashtirilgan ishlamaydigan QR kodlari.

Agar muzey kolleksiyasi haqida gapiradigan bo'lsak, u holda (muzey ob'ektlarining katta qismi) nafaqat ko'rgazma maydonining etishmasligi, balki oddiy ko'rgazmalar kolleksiyalari bilan tanishishni taqiqlash siyosati tufayli ham tashrif buyuruvchilarning keng ommasiga kirish imkoni yo'q. fuqarolar.

Shuningdek, muzey muassasalarining taxminan 35% o'z Internet saytlariga ega.

Shu bilan birga, muzeylar faoliyatida yechimini va hayotga tatbiq etishni talab qiladigan ko'plab muammolar va rejalar mavjud. Ular bugungi kunda eng dolzarb bo'lib tuyuladi:

1. Xodimlarni boshqarish muammosini hal qilish. Globallashtirish davrida turizmni rivojlantirish bilan bir qatorda muzeylar ham yana bir bor diqqat markaziga aylanmoqda. Muзей muassasalarining sifati, ko'rgazmalar darajasi, tashrif buyuruvchilarni qabul qilishga tayyorligi va xorijiy tillarni biladigan gidlarning mavjudligi ko'p jihatdan rahbariyatning professionalligi va malakasiga bog'liq. Shunday ekan, rahbarlarni tayinlashda ularning sohadagi bilimi, tajribasi va amaliy ko'nikmalarini hisobga olish kerak. Bu muammo alohida e'tibor va e'tiborga loyiqdir.

2. Muзей xodimlarini tayyorlash tizimini takomillashtirish ikki tomonlama yondashuvni talab qiladi. Birinchidan, mavjud mutaxassislar uchun malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Buni yirik davlat muzeylari yordamida, xorijlik mutaxassislarni jalb etgan holda tematik seminarlar, treninglar va davra suhbatlari o'tkazish, shuningdek, xalqaro muзей dasturlari va loyihalarida ishtirok etish orqali amalga oshirish mumkin. Ikkinchidan, ishlayotgan xodimlar uchun "muzeyshunoslik" ixtisosligi bo'yicha oliy ma'lumot olish yoki mamlakatimiz ta'lim muassasalarida oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash zarurati tug'iladi. Ayni paytda muзей xodimlarini tayyorlash Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutida olib borilmoqda. Biroq bu jarayonni takomillashtirish uchun oliy o'quv yurtlarini yuqori malakali professor-o'qituvchilar tarkibi va zamonaviy ta'lim dasturlari bilan ta'minlash zarur. Buning uchun Moskva davlat madaniyat universiteti, Sankt-Peterburg davlat madaniyat va san'at universiteti, Rossiyaning "muzeyshunoslik" yo'nalishi bo'yicha mutaxassislar tayyorlashda katta tajribaga ega bo'lgan Rossiya oliy o'quv yurtlari bilan yaqin hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Davlat gumanitar fanlar universiteti va boshqalar. Mazkur ta'lim muassasalari malakali mutaxassislarni tayyorlashni ta'minlab, amaliy mashg'ulotlar tashkil etiladigan muзей zallari va galereyalarida talabalarga nazariy bilimlarni auditoriyalarda ham, amaliyotda ham egallash imkonini beradi. Universitetlar va Rossiya markazlari o'rtasida hamkorlik aloqalarining o'rnatilishi, hamkorlik shartnomalarining imzolanishi, qo'shma ta'lim dasturlari, ilmiy-tadqiqot ishlari

va muzeylar o'rtasida mutaxassislar almashinuvining yo'lga qo'yilishi muzey kadrlarini tayyorlash va muzey ishini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi shubhasiz. O'zbekistonda.

3. Muzeylarni kompleks rivojlantirish orqali hududlarda turizmni rivojlantirishga qo'shiladigan hissani oshirish. Sovet davridagi muzeylar, birinchi navbatda, ta'lim, targ'ibot va ta'lim muassasalari edi. Bugungi kunda muzeylar mamlakat madaniyati va iqtisodiyotiga o'z ta'sirini ko'rsatuvchi ko'p funksiyali tarixiy-madaniy markazlarga aylanib bormoqda.

Sir emaski, bugungi kunda mamlakatimiz muzey kutubxonalarini sovet davridagi adabiyotlar bilan to'la. Muzey ishlariga oid zamonaviy kitoblar va maxsus adabiyotlar juda kam. Bu holatni faqat muzeylarning o'zi yaxshi tomonga o'zgartirishi mumkin.

Maqolaning boshida aytib o'tilgan asosiy muammolardan biri O'zbekistondagi muzeylarni moliyalashtirish bilan bog'liq. Byudjet mablag'larining yetarli darajada ajratilmaganligi va tashqi moliyalashtirish manbalarining yetishmasligi muzeylarning rivojlanishi va ularning to'g'ri ishlashini ta'minlash imkoniyatlarini cheklaydi. Bu ko'rgazmaga yetarli darajada texnik xizmat ko'rsatilmagan, yorug'lik va xavfsizlikning yetarli darajada ta'minlanmagani, o'quv dasturlari va tadqiqot loyihalari sifatining pastligiga olib keladi.

Tavsiya etilgan yechimlar:

1. Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish: muzeylar davlat tomonidan moliyalashtirishdan tashqari, xususiy sarmoya, homiylik, grant va xayriyalarni faolroq jalb qilishlari mumkin. Ishbilarmon doiralar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish va aholining muzeylarning ahamiyati haqida xabardorligini oshirish moliyaviy resurslarni ko'paytirishga yordam beradi.

2. Xarajatlarni optimallashtirish: Muzeylar o'z xarajatlarini tahlil qilishlari va ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatiga putur etkazmasdan byudjetni optimallashtirish yo'llarini topishlari kerak. Bu ijara va texnik xizmat ko'rsatish xarajatlarini ko'rib chiqish, ish jarayonlarini tartibga solish va energiya tejoychi texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga olishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, O'zbekistonda muzeyshunoslik sohasi qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda, biroq vaziyatni yaxshilash istiqbollari ham bor. Muzey muassasalarining qoniqarsiz ahvoli, yetarlicha mablag' ajratilmagani, zamonaviy adabiyotlar yetishmasligi kabi muammolarni hal etish zarurati shoshilinch chora-tadbirlar ko'rishni taqozo etadi. Samarali moliyaviy qo'llab-quvvatlash, eksponatlarni saqlash sharoitlarini yaxshilash va tashrif buyuruvchilar bilan ishlashning zamonaviy usullarini ishlab chiqish O'zbekistonda muzey ishini rivojlantirish, uning mamlakat madaniyati va iqtisodiyotiga ta'sirini oshirish uchun qulay sharoitlar yaratishga xizmat qiladi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, muzeylar kelajak avlodlar uchun mamlakatimiz tarixi va madaniyatining ishonchli tashuvchisi va posbonidir va, shubhasiz, bo'lib qoladi va ularning bu boradagi ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA ONLAYN MANBALAR RO'YXATI:

6. I. V. Panteleichuk, *farmon. op.*
7. O. Kuzmuk, *farmon. op.*
8. Vedenin Yu.A., Shulgin P.M. Madaniy merosni boshqarishning zamonaviy kontsepsiyasining asosiy qoidalari // Meros va zamonaviylik.
9. Telcharov AD, Muzei ishi asoslari - 2005
10. Yuxnevich M. Yu., men sizni muzeyga olib boraman. Muzei pedagogikasi bo'yicha darslik - 2001 yil